

ЕВРОПСКИ СУД ЗА ЉУДСКА ПРАВА
ДРУГО ОДЕЉЕЊЕ

ПРЕДМЕТ В. А. М. ПРОТИВ СРБИЈЕ
(ПРЕДСТАВКА БР. 39177/05)

ПРЕСУДА

СТРАЗБУР
13. март 2007.

Ова пресуда ће постати правоснажна у околностима предвиђеним чланом 44. став 2. Конвенције. Могуће су редакторске промене.

У предмету *В. А. М. против Србије*,

Европски суд за људска права (Друго одељење) заседајући у већу у чијем су саставу били:

Гђа Ф. Тилкенс, *председник*,

Г. А. Б. Бака,

Г. Р. Тирмен,

Г. М. Угрехелидзе,

Г. В. Загребелски,

Гђа Д. Јочиене,

Г. Д. Поповић, *судије*

и гђа Ф. Еленс-Пасос, *заменик секретара Већа*,

после већања на затвореној седници одржаној 20. фебруара 2007. године,

изриче следећу пресуду, која је усвојена на тај дан:

ПОСТУПАК

1. Предмет је формиран на основу представке (бр. 39177/05) против Државне заједнице Србија и Црна Гора, чији је правни следбеник Србија од 3. јуна 2006. (видети доле, став 76) а коју је Суду поднела на основу члана 34. Конвенције за заштиту људских права и основних слобода (у даљем тексту “Конвенција”) тадашња држављанка Државне заједнице Србија и Црна Гора, гђа В. А. М. (у даљем тексту “Подноситељка представке”) 28. октобра 2005. године.
2. Председник Већа је прихватио захтев подносиољке представке да њено име не буде обелодањено и дао је приоритет њеној представци у складу са правилима 47 став 3 и 41 Пословника Суда.
3. Подносиољку представке је пред Судом заступао Комитет правника за људска права (ЈУКОМ) организација за људска права са седиштем у Београду. Државну заједницу Србија и Црна Гора, у почетку, а потом Републику Србију, (у даљем тексту “Држава”) заступао је њен агент, г. С. Царић.
4. Дана 27. фебруара 2006. године Суд је одлучио да Држави достави представку, ради упознавања . У складу са чланом 29 став 3 Конвенције, такође је одлучено да ће суштина представке бити разматрана заједно са њеном прихватљивошћу.

ЧИЊЕНИЦЕ

1. ОКОЛНОСТИ ПРЕДМЕТА

А. Грађанскоправни поступак (развод, вршење родитељских права и издржавање детета)

5. Подносиољка представке се 1994. године удала за Д.М. и 1995. године родила им се ћерка С.М.

6. У 1998. години подносиатељка представке је почела да има брачне проблеме, очигледно услед тога што се заразила вирусом ХИВ.
7. Дана 3. јула 1998. године С. М. је отишла из Земуна, дела Београда где је живела са својим родитељима, да би неко време провела са дедом и бабом.
8. Почетком августа 1998. године Д. М. је вратио С. М. у Земун.
9. Убрзо после тога, међутим, брак подносиатељке представке се распао и Д. М. је престао да живи у заједници са њом. Он је такође одвео С. М. у стан својих родитеља, онемогућујући подносиатељки представке било какав контакт са ћерком.
10. Дана 11. фебруара 1999. године подносиатељка представке је поднела Четвртом општинском суду у Београду тужбу за развод брака, тражећи самостално вршење родитељских права над С. М. и издржавање детета. Поред тога, она је затражила привремену меру, којом би јој било додељено привремено вршење родитељских права или, алтернативно, редовни недељни контакти са С. М. до окончања грађанскоправног поступка.
11. Дана 23. јула 1999. године Четврти општински суд у Београду (у даљем тексту “Општински суд”) наложио је Центру за социјални рад општине Стари град да достави стручно мишљење о томе коме треба поверити дете на чување и старање.
12. Д. М. (у даљем тексту “тужени”) био је, по свему судећи, обавештен о тужби коју је поднела подносиатељка представке приликом једног од њихових сусрета одржаних у Центру за социјални рад 1999. године.
13. После започињања поступка, Општински суд је одложио 15 одвојених рочишта, укључујући ту и рочишта која су била заказана за 29. октобар 2003., 7. октобар 2004. и 19. октобар 2005. године.
14. За све то време, иако је то углавном чинио одговарајући на бројне предлоге подносиатељке представке, Општински суд је покушавао да добије информације у вези са тачном адресом туженог од разних државних органа, укључујући ту пореске власти, општинске власти, Министарство образовања, чак и Трговински суд.
15. Судски позиви су били упућивани на неколико адреса, али ниједном нису могли да буду прописно уручени туженоме, што је довело до тога да је Општински суд 17. априла 2003. године закључио како тужени “очигледно избегава да прими” сва судска писмена.
16. Дана 3. новембра 2005. године туженом је први пут прописно достављен судски позив који је био послат на Котор, у Црној Гори; том приликом му је уручена тужба коју је подносиатељка представке поднела против њега и обавештен је о томе да је следеће рочиште заказано за 23. децембар 2005. године.
17. Дана 21. децембра 2005. године адвокат подносиатељке представке обавестио је Општински суд да она неће моћи да присуствује том рочишту.
18. Подносиатељка представке тврди да је током поступка у питању судија која је председавала Већем јавно изјавила да ће пресудити или у корист туженог, или

ће из процесних разлога одбацити тужбу подносиоце представке. Држава је овај навод оспорила.

19. Почетком 2006. године, судија која је председавала Већем замењена је другим судијом и сам предмет је стављен под надзор специјалног одбора Општинског суда за породичне односе.

Б. Захтев за изузеће судије

20. Дана 31. марта 2003. године подносиоца представке се, између осталог, жалила председнику Општинског суда, захтевајући изузеће судије која је председавала Већем у њеном предмету.

21. Подносиоца представке је тврдила да је судија о којој је реч покушала да судске позиве уручи туженом редовном поштом, али није покушала да то учини преко судских достављача, како је предвиђено Законом о парничном поступку (видети доле, став 60).

22. Сем тога, упркос чињеници да су судови дужни да утврде тачну адресу туженог, подносиоца представке је указала на то да је 31. марта 2003. године судија њој наложила да достави Суду адресу о којој је реч, нагласивши да ће, уколико то не учини, њена тужба бити одбачена.

23. Коначно, подносиоца представке је навела да је сама судија наговестила да не зна шта да ради са овим предметом и да би најбоље решење било ако би подносиоца представке одустала од тужбе. Држава је овај навод оспорила.

24. Дана 11. априла 2003. године председник Општинског суда одбацио је захтев подносиоце представке.

Б. ПРИВРЕМЕНА МЕРА - НАЛОГ ЗА ОМОГУЋАВАЊЕ ПРИСТУПА ДЕТЕТУ

25. Дана 23. јула 1999. године Општински суд је наложио туженоме да омогући подносиоци представке приступ детету С. М, два пута месечно, док не буде донета коначна одлука о суштини предмета.

26. Дана 19. октобра 1999. године подносиоца представке је упутила поднесак Општинском суду у коме је навела да је тужени одбио да прими наведену судску одлуку и захтевала је да му та одлука буде достављена званично у складу са одговарајућим одредбама Закона о парничном поступку (видети доле, став 60).

27. Дана 28. новембра 1999. године и 19. фебруара 2001. године подносиоца представке је упутила два одвојена захтева Општинском суду, тражећи делотворно извршење привременог налога за приступ (детету).

28. Дана 23. октобра 2001. године адвокат подносиоце представке повукао је њен захтев од 8. новембра 1999. године.

29. Дана 4. јуна 2002. године судски извршитељи су покушали да изврше наведени судски налог, али очигледно никога нису могли да нађу на адреси туженога. Било је предвиђено, како изгледа, да то извршење буде спроведено запленом покретне имовине туженог и потоњом продајом те имовине, како би се средства на тај начин добијена потом искористила да се плати новчана казна која је туженоме изречена због тога што се није повиновао налогу о коме је реч (видети доле, став 65).

30. Дана 5. септембра 2002. године подносиатеља представке је упутила нову жалбу Општинском суду, тражећи делотворно извршење.

31. Од 25. октобра 2002. године до августа 2005. године извршитељи су поново покушали, у неколико наврата и на неколико различитих адреса, да спроведу извршење, али у томе нису имали успеха.

32. Дана 26. августа 2005. године подносиатељки представке је Општински суд наложио да достави тачну адресу туженога.

Г. РЕЛЕВАНТНЕ МЕДИЦИНСКЕ ЧИЊЕНИЦЕ

33. Дана 10. фебруара 1999. године Клинички центар Србије је издао потврду да је подносиатеља представке ХИВ позитивна, али да се лечи и да се добро осећа. Клинички центар је у потврди додао да нема ниједног разлога због кога јој не би било дозвољено да види С. М.

34. Дана 16. марта 1999. године, 18. марта исте године и 21. марта 2001. године наведена клиника и две друге медицинске установе, Специјалистичка поликлиника за грађанска лица и Институт за инфективне и тропске болести издали су истоветна медицинска мишљења.

35. Мишљење од 21. маја 2001. године изричито је адресовано на “надлежни центар за социјални рад”.

Д. ОСТАЛЕ РЕЛЕВАНТНЕ ЧИЊЕНИЦЕ

36. Подносиатеља представке је изјавила да је често виђала туженога на улицама Београда током периода у питању и нагласила је да се он у неколико различитих прилика појавио и у телевизијским емисијама.

37. Подносиатеља представке је сем тога навела да ју је Центар за социјални рад обавестио да је тужени јавно изјавио да не жели да губи време око било каквог правног поступка и да је, сем тога, казао С. М. да је њена мајка, подносиатеља представке, преминула.

Ђ. ЗБИВАЊА У ПОСТУПКУ ПОСЛЕ ДОСТАВЉАЊА ПРЕДСТАВКЕ ТУЖЕНОЈ ДРЖАВИ

1. Грађанскоправни поступак (развод, вршење родитељских права и издржавање детета)

38. Општински суд је, како изгледа, одржао рочиште 30. марта 2006. године и то у одсуству туженог, пошто му је претходно судски позив прописно достављен на једну од његових адреса у Београду.

39. Дана 8. маја 2006. године полицијска управа у Котору обавестила је Општински суд да туженог није било могуће наћи на његовој адреси у Котору, али да су његови суседи изјавили како се он поново преселио у Београд.

40. На рочишту одржаном 22. маја 2006. године подносиатеља представке је обавестила Општински суд да је тужени пререгистровао своје некадашње предузеће и да се седиште тог предузећа сада налази у Београду. Она је потом Суду доставила адресу предузећа, као и тренутну адресу родитеља туженог, и навела је да С. М. похађа четврти разред једне од београдских основних школа.

41. Дана 23. маја 2006. године Општински суд је послао писмо Агенцији за привредне регистре и пореским органима, тражећи податке о приходу и пореској ситуацији туженог, као и информацију о томе да ли је тужени власник, оснивач, директор или заменик директора наведеног предузећа.

42. Дана 12. јуна 2006. године Општински суд је обавештен да је тужени заиста директор предузећа о коме је реч.

43. Следеће рочиште заказано је за 28. јун 2006. године и судски позиви за то рочиште послати су и на адресу туженог у Котору и на његову адресу у Београду, преко полицијске управе у Котору, односно Београду.

44. Дана 30. марта 2006, 23. маја и 7. јуна исте године, Општински суд је позвао надлежни центар за социјални рад да “приведе крају” израду свог извештаја и да поднесе предлог о томе коме треба доделити вршење родитељских права над С. М.

45. Општински суд је потом добио медицинске извештаје у вези са здравственим стањем подносиољке представке од 16. марта 1999. и 21. маја 2001. године, (видети горе, став 34), као и нови извештај који је доставио Институт за инфективне и тропске болести – Центар за ХИВ/сиду од 12. априла 2006. године и у коме је наведено да нема ниједног медицинског разлога због кога подносиољки представке не би требало доделити вршење родитељских права над С. М.

46. Дана 28. јуна 2006. године Општински суд је саслушао подносиољку представке и наложио Центру за социјални рад да предочи свој извештај о томе коме треба доделити вршење родитељских права над С. М.

47. Дана 22. септембра 2006. године Општински суд је саслушао и подносиољку представке и туженога који је, том приликом, између осталог рекао да подносиољка представке није била искрена када је говорила о свом здравственом стању, нити је уредно узимала лекове, што је озбиљно угрозило његов живот као и живот С. М. Тужени је с тих разлога предложио да се поново изврши процена здравственог стања подносиољке представке и Општински суд је то наложио, заказавши следеће рочиште за 22. децембар 2006. године.

48. Дана 22. децембра 2006. Општински суд је одложио рочиште, саопштивши да се спис предмета још увек налази у Окружном суду који треба да пресуди о жалби туженог на привремену меру за вршење родитељских права донету 15. јуна 2006. (видети доле, ставове 50 и 52).

49. Општински суд је заказао рочиште за 12. март 2007. године.

2. Привремена мера за вршење родитељских права

50. Дана 15. јуна 2006. године Општински суд је доделио привремено вршење родитељских права над С. М. подносиољки представке и наложио је туженоме да преда дете, до доношења коначне одлуке у грађанском поступку који је у току. У образложењу своје одлуке Суд је, између осталог, установио следеће: 1) тужени је од самог почетка јасно ставио до знања да “неће дозволити” подносиољки представке да има контакт са С. М. због свог страховања да би и девојчица могла да буде “заражена” вирусом ХИВ; 2) подносиољка представке је, упркос томе што тужени тврди супротно, одговоран и мотивисан родитељ

чије је здравствено стање стабилно, непрестано је под контролом и не представља никакву опасност за С. М; и 3) тужени не само да се није повиновао својој обавези да обавести суд о тачној адреси на којој је настањен, већ је поред тога, читав низ година, намерно избегавао да прими судске позиве што је довело до тога да је подносио представке био онемогућен сваки контакт са С. М. и што указује на драстично пренебрегавање интереса С. М. с његове стране. Коначно, извршење овог налога не може бити задржано жалбом која против њега буде уложена.

51. Дана 20. јула 2006. године подносио представке је затражила извршење горе наведеног налога и поново је доставила Општинском суду разне адресе туженога.

52. Дана 5. октобра 2006. године тужени је уложио жалбу.

53. Дана 22. новембра 2006. године подносио представке се жалила председнику Општинског суда, тражећи брзо извршење судске одлуке.

54. Дана 13. новембра 2006. године Окружни суд је прихватио жалбу туженога, укинуо побијану меру и наложио Општинском суду да преиспита питање привременог вршења родитељских права подносио представке.

3. Додатни поступци које је покренула подносио представке

55. Подносио представке је у јулу 2006. године поднела одвојену приватну тужбу против туженога, тражећи да буде лишен родитељских права. Тај поступак је такође покренут пред Општинским судом и у време доношења ове пресуде он је очигледно још увек у току.

2. Мерадавно унутрашње право

А. Релевантне одредбе у вези са вршењем родитељских права над децом и споровима у вези са издржавањем

1. Закон о браку и породичним односима; објављен у Службеном гласнику Социјалистичке Републике Србије – СГРС – бр. 22/80, 11/88 и Службеном гласнику Републике Србије СГРС – бр. 22/93, 25/93, 35/94, 46/95 и 29/01).

56. Члановима 310 (б), 390 и 391 прописано је да сви спорови у вези са издржавањем деце и поступци извршења у предметима везаним за вршење родитељских права над дететом морају хитно да се одвијају пред судовима.

2. Породични закон; објављен у СГРС бр. 18/05

57. На основу члана 204 сви спорови у вези са породичним односима у које су укључена деца морају се хитно решавати. Прво рочиште мора бити заказано најдаље у року од 15 дана од датума када је тужба примљена у суду. Првостепени судови дужни су да закључе поступак на највише два рочишта, док другостепени судови морају одлучити по жалби у року од 30 дана.

58. Слично томе, члан 280 дефинише све поступке у спору за издржавање као “нарочито хитне”. Прво рочиште мора бити заказано тако да се одржи у року од осам дана од дана када је тужба примљена у суду, док другостепени суд мора у року од 15 дана одлучити по жалби.

59. Овај закон је ступио на снагу 1. јула 2005. године и њиме је замењен горе поменути Закон о браку и породичним односима.

Б. Правила у грађанскоправном поступку

1. Закон о парничном поступку из 1977. (објављен у Службеном листу Социјалистичке Федеративне Републике Југославије – СЛ СФРЈ – бр. 4/77, 36/77, 6/80, 36/80, 43/82, 72/82, 69/82, 58/84, 74/87, 57/89, 20/90, 27/90, 35/91 и Службеном листу Савезне Републике Југославије СЛ СРЈ - бр. 27/92, 31/93, 24/94, 12/98, 15/98 и 3/02).

60. Одговарајуће одредбе овог Закона гласе како следи:

Члан 84, ставови 1 и 2

“Суд ће туженоме поставити привременог заступника (да делује у његово име) ако се, у току поступка пред првостепеним судом, покаже да би редовни поступак око постављања ... (таквог законског заступника) ... могао исувише дуго да траје, па би због тога могле да настану штетне последице за једну или обе странке.

Под условом из става 1 овог члана Суд ће поставити привременог заступника ...

4) Ако је боравиште туженог непознато, а тужени нема пуномоћника ...”

Члан 106 став 2

“Писмени поднесци ... (укључујући ту тужбе којима се покреће поступак пред Судом) ... морају садржавати ... име и презиме, занимање и пребивалиште или боравиште или садашњу адресу странака...”

Члан 133

“... Писмена се достављају, по правилу, преко поште, а могу се достављати и преко одређеног лица запосленог у суду (“достављач”) ... или непосредно у суду.”

Члан 141, ставови 1 и 2

“Ако се лице коме се писмено има доставити не затекне (у свом стану) достављање се врши предајом писмена коме од његових (њених) одраслих чланова домаћинства који је дужан да прими писмено. Ако се ни они не затекну (у стану), ... (писмена ће се предати) ... настојнику или суседу, ако они на то пристану.

Ако се достављање врши на радном месту лица коме се писмено има доставити, а то лице се ту не затекне, достављање се може извршити лицу које на истом месту ради, ако оно пристане да прими писмено.”

Члан 142, ставови 1 и 2

“Тужба ... (као и) ... судско решење против кога је дозвољена посебна жалба доставиће се ... (странци) ... лично ...

Ако се лице коме се писмено има доставити ... не затекне тамо где се достављање има извршити, достављач ће се обавестити кад и на ком месту би могао то лице да затекне и оставиће му код једног од лица наведених у члану 141 став 1 и 2 овог закона писмено обавештење да ради примања писмена он

(или она) буду у одређени дан и сат у свом стану, односно на свом радном месту. Ако и после тога достављач не затекне лице коме се писмено има доставити, поступиће се по одредбама члана 141 овог Закона, и тиме се сматра да је достављање извршено.”

Члан 144

“Кад лице коме је писмено упућено, односно одрасли члан његовог домаћинства, ... или запослени у државном органу или правном лицу, без законитог разлога одбије да прими писмено, достављач ће га оставити у стану или у просторијама где то лице ради или ће писмено прибити на врата стана или просторије. Достављач ће на доставници забележити дан, час и разлог одбијања пријема, као и место где је писмено остављено, и тиме се сматра да је достављање извршено.”

Члан 145, ставови 1, 2 и 3

“Кад странка ... (до достављања правоснажне пресуде у поступку) промени адресу ... (она је) ... дужна да о томе одмах обавести суд.

Ако ... (она) ... то не учини и достављач не може да утврди ... (њену) ... нову адресу или боравиште, суд ће издати налог да се сва даља достављања у парници за ту странку врше прибијањем писмена на огласну таблу суда.

Осам дана ... (од дана стављања на огласну таблу суда) ... достављање се сматра извршеним.”

Члан 146

“Странку ... која ... (се) ... налази у иностранству а нема пуномоћника у ... (Србији) ... суд ће позвати да ... постави пуномоћника за примање писмена (у Србији)... . Ако странка ... то не учини, суд ће странци на њен трошак поставити ... (такво лице) на привременој основи...”

Члан 148

“Ако странка није у могућности да утврди адресу лица коме треба извршити достављање писмена, суд ће настојати да добије потребне информације од ... (других државних органа) ... или на неки други начин.”

2. Закон о парничном поступку из 2004. године (Службени гласник РС бр. 125/04)

61. Суштина чланова 79 став 2 тачка (4), 100 став 2, 127, 135, 136, 139 и 141 овог Закона одговара, у битном делу, одредбама горе наведеног Закона о парничном поступку.

62. Поред тога, члан 140 предвиђа да, уколико се у току парнице достављање писмена покаже неуспешним, достављање ће се извршити стављањем писмена на огласну таблу, као и да се достављање сматра извршеним по истеку рока од осам дана од дана стављања писмена на огласну таблу суда.

63. Коначно, на основу чланова 394 и 396, странке могу уложити жалбу по питању примене материјалног права (“изјавити ревизију”) Врховном суду. Оне то могу учинити под неким врло конкретним условима само против правоснажне пресуде донесене у другом степену.

64. Овај закон је ступио на снагу 23. фебруара 2005. године и њиме је замењен Закон о парничном поступку о коме је раније било говора.

В. Правила извршног поступка

65. Члан 209 Закона о извршном поступку из 2000. године (СЛ СРЈ бр. 28/00, 73/00 и 71/01) стављајући посебан нагласак на најбоље интересе детета, прописује постојање почетног рока од три дана од дана достављања решења за добровољно повиновање одлуци о предаји детета. Преко тог рока, међутим, изричу се новчане казне и коначно, ако је неопходно, извршење се спроводи принудним одузимањем детета, у сарадњи са Центром за социјални рад. Коначно, на основу члана 7 истог закона, само се налог за извршење и судска одлука у вези са жалбом изјављеном против тог решења достављају у складу са одговарајућим правилима закона о парничном поступку. У свим другим случајевима у те сврхе се примењује стављање на огласну таблу суда.

66. Закон о извршном поступку из 2004. (објављен у СГ РС бр. 125/04) ступио је на снагу 23. фебруара 2005. године, чиме је стављен ван снаге Закон о извршном поступку из 2000. године. Међутим, према члану 304 овог закона, сви поступци извршења започети пре 23. фебруара 2005. године окончаће се по одредбама Закона о извршном поступку из 2000. године.

Д. Закон о уређењу судова (објављен у СГ РС бр. 63/01, 42/02, 27/03, 29/04, 101/05 и 46/06)

67. Одговарајуће одредбе овог закона гласе како следи:

Члан 7

“Странка и други учесник у судском поступку имају право притужбе на рад суда кад сматрају да се поступак одуговлачи, да је неправилан или да постоји било какав (непримерен) утицај на његов ток и исход.”

Члан 51

“Председник вишег суда има право да надзире судску управу нижег суда, а председник непосредно вишег суда и да при нечињењу председника нижег суда донесе акте из његовог делокруга.

Председник вишег суда може тражити од нижег суда обавештења о примени прописа, проблемима у суђењу и све податке о раду (суда).

Председник вишег суда може наложити непосредан увид у рад нижег суда.”

Члан 52

“Кад странка или други учесник у поступку поднесу притужбу, председник суда дужан је да је размотри и да о њеној основаности и предузетим мерама обавести притужиоца у року од 15 дана од пријема притужбе.

Ако је притужба поднета преко министарства правде или вишег суда, о основаности притужбе и предузетим мерама обавештавају се и министар или председник вишег суда.”

Д. Судски пословник (објављен у СГ РС бр. 65/03, 115/05 и 4/06)

68. На основу члана 8, председник је, између осталог, дужан да обезбеди да се рад суда одвија благовремено и експедитивно. Председник суда је такође дужан да размотри притужбе странака које се жале на одуговлачење у поступку и да у року од 15 дана одговори на њих, обавештавајући притужиоце о својој одлуци и о мерама које су, ако је потребно, предузете да би се ситуација исправила.

69. Чланом 4 је, између осталог, прописано да Министарство правде врши надзор над радом судова, посебно у погледу њиховог поступања у роковима. Ако се уоче одређени проблеми, министарство "предлаже" конкретне мере за њихово отклањање у року од 15 дана.

Ђ. Закон о судијама (објављен у СГ РС бр. 663/01, 42/02, 60/02, 17/03, 25/03, 27/03, 29/04, 61/05 и 101/05)

70. Одговарајуће одредбе овог закона гласе како следи:

Члан 40а, ставови 1 и 2

“Врховни суд Србије оснива Надзорни одбор (у даљем тексту “Одбор”).

Надзорни одбор се састоји од пет судија које на четири године бира општа седница Врховног суда Србије.”

Члан 40б

“Одговарајући на притужбу или делујући по службеној дужности надзорни одбор је надлежан да надзире судске поступке и да начини увид у појединачне предмете.

По завршетку те контроле, Надзорни одбор може, пред великим персоналним већем, покренути поступак за разрешење судије услед његовог несавесног или непрофесионалног понашања, или препоручити предузимање других дисциплинских мера”.

Е. Закон о облигационим односима (објављен у СЛ СФРЈ бр. 29/78, 39/85, 45/89, 57/89 и СЛ СРЈ бр. 31/93)

71. Члан 172 став 1 овог Закона прописује да је правно лице, што обухвата и државу, одговорно за сваку штету коју “трећем лицу” нанесе неки његов орган.

72. На основу чланова 199 и 200 Закона о облигационим односима, између осталог, свако ко је претрпео страх, физичке болове или душевне болове због кршења “права личности” може, у зависности од трајања и јачине (болова и страха) захтевати материјалну надокнаду или нешто друго чиме се може остварити сврха која се постиже накнадом.

Ж. Кривични законик (објављен у СГ РС бр. 85/05, 88/05 и 107/05)

73. Чланом 134 став 1 прописано је, између осталог, да “ко” “преваром” одведе или задржи неко лице у намери да ... “принуди” кога другог да “нешто трпи”, казниће се затвором од једне до 10 година.

74. На основу члана 191 свако ко, између осталог, онемогућава извршење одлуке којом је малолетно лице поверено одређеном лицу, казниће се новчаном казном или затвором до две године.

75. Чланом 340 прописано је да “службено или одговорно лице које одбије да изврши правоснажну судску одлуку, или је не изврши у законском или одлуком одређеном року, казниће се новчаном казном или затвором до две године”.

3. Одговарајуће одредбе у вези са Судом Србије и Црне Горе и сукцесијом државне заједнице Србија и Црна Гора

76. Одговарајуће одредбе у вези са Судом Србије и Црне Горе и наслеђивањем државне заједнице Србија и Црна Гора наведене су у пресуди *Матијашевић против Србије* (бр. 23037/04, ставови 12, 13 и 16-25, од 19. септембра 2006. године).

ПРАВО

1. НАВОДНО КРШЕЊЕ ЧЛАНА 6 СТАВ 1 КОНВЕНЦИЈЕ

77. Подносиатељка представке се жалила због дужине трајања грађанскоправног поступка и због пристрасности коју је испољила судија која је председавала у поступку. Подносиатељка представке се притом позвала на члан 6 став 1 Конвенције који, у одговарајућем делу, гласи како следи:

“Свако, током одлучивања о његовим (или њеним) грађанским правима и обавезама ... има право на правичну ... расправу у разумном року ... пред непристрасним судом ...”

А. Прихватљивост

1. Аргументи које су изнеле стране

а) У погледу дужине трајања поступка

78. Држава је навела да подносиатељка представке није исцрпела све расположиве, делотворне унутрашње правне лекове. Тако је пре свега пропустила да се због одлагања о коме је реч пожали председнику Општинског суда, председнику Округног суда, министру правде и Надзорном одбору Врховног суда (видети горе, ставови 67-70). Поред тога, није искористила жалбени поступак пред Судом Србије и Црне Горе, у складу са Уставном повељом, као и Повељом о људским и мањинским правима и грађанским слободама и законом о Суду Србије и Црне Горе (видети горе, став 76). Коначно, Држава је заступала став да је подносиатељка представке пропустила да поднесе засебну приватну тужбу на основу чланова 199 и 200 Закона о облигационим односима (видети горе, ставове 71 и 72).

79. Подносиатељка представке је навела да се жалба Суду Србије и Црне Горе, сасвим нејасно дефинисаном, не може сматрати делотворним унутрашњим правним леком у смислу члана 35 став 1 Конвенције, као и да се, пошто се већ жалила председнику Општинског суда 31. марта 2003. године није жалила председнику Округног суда и Министарству правде будући да би то довело само до додатног одлагања и, у сваком случају, на тај начин није било могућно обезбедити било какво делотворно правно задовољење. Коначно, подносиатељка представке је навела да члан 199 Закона о облигационим односима овде није значајан, будући да се превасходно односи на клевету у грађанскоправном поступку, као и да би јој успешан судски поступак на основу члана 200 истог закона могао, у најбољем случају и после вишегодишње парнице, обезбедити

само надокнаду за нематеријалну штету коју је претрпела, али не би могао да обезбеди убрзање поступка због чије се дужине она и обратила Суду.

б) У погледу наводне пристрасности коју је испољила судија која је председавала Већем

80. Држава је тврдила да је, с обзиром на укупно понашање судије о којој је реч, ова притужба неоснована. У сваком случају, захтев подносиоцеке представке за изузеће судије сам председник Општинског суда је прописно размотрио и потом га одбацио.

81. Подносиоцека представке није у овом погледу изнела никакве додатне напомене.

2. Одговарајућа начела у погледу дужине трајања поступка

82. Суд подсећа да је, у складу са утврђеном судском праксом, сврха правила о унутрашњим правним лековима у члану 35 став 1 Конвенције то да се високим странама уговорницама пружи могућност да спрече или исправе наводна кршења пре но што се неко због њих обрати Суду. Међутим, једини правни лекови које треба исцрпсти јесу они који су делотворни. Обавеза је државе када тврди да правни лекови нису исцрпљени, да увери Суд да су ти лекови делотворни, да су и теоријски и практично били на располагању у релевантном времену (видети, између осталог, пресуду у предмету *Вернијо против Француске*, пресуда од 20. фебруара 1991, серија А, бр. 198, стр. 11-12, став 27 и у предмету *Далија против Француске*, пресуда од 19. фебруара 1998, *Reports 1998-1*, стр. 87-88, став 38). Када је услов тог терета доказивања испуњен, подносилац представке је дужан да докаже да је правни лек на који се држава позвала заправо био исцрпљен, или да је због неког разлога био неадекватан или неделотворан у конкретним околностима предмета, или да су постојале посебне околности које су подносиоца односно подносиоцеку представке ослобађале тог захтева (видети предмет *Данкевич против Украјине*, бр. 40679/98, став 107, 29. април 2003).

83. Суд наглашава да се приликом примене овог правила мора посветити дужна пажња контексту. С тих разлога, Суд признаје да се члан 35 став 1 мора примењивати уз изванредан степен флексибилности и без прекомерног формализма. Суд признаје да правило о исцрпљивању унутрашњих правних лекова није ни апсолутно нити га је могућно аутоматски примењивати; када се сагледава да ли је то правило исцрпљено, од суштинског је значаја да се води рачуна о конкретним околностима сваког појединачног предмета. То, између осталог, значи да Суд мора реалистично сагледати не само постојање формалних правних лекова у правном систему високе стране уговорнице о којој је реч, већ и општи контекст у коме ти правни лекови функционишу, баш као што мора водити рачуна и о личним околностима положаја самог подносиоца представке (видети предмет *Акдивар и остали против Турске*, пресуда од 16. септембра 1996, *Reports 1996-4*, стр. 1211, став 69). Суд мора испитати да ли је, имајући на уму све околности предмета, подносилац представке учинио све што се од њега разумно могло очекивати како би исцрпео унутрашње правне лекове.

84. Коначно, Суд поново наглашава да је одлучујуће питање приликом процене делотворности неког правног лека у вези са притужбом због дужине поступка то да ли постоји или не постоји могућност да се подносиоцу представке обезбеди непосредно и брзо правно задовољење, а не посредна заштита права која је зајемчена чланом 6 (видети *Скордино против Италије (бр. 1) [BB]*, бр. 36813/97, став 195, ЕЦХР 2006, и *Сирмели против Немачке [BB]*, бр. 75529/01, став 102, 8. јун 2006). То конкретно значи да ће правни лек ове врсте бити “делотворан” ако се може користити било за убрзање одлуке судова који одлучују о предмету, било за то да подносиоцу тужбе пружи одговарајуће задовољење за закашњење које је већ претрпео (видети *Кудла против Пољске [BB]*, бр. 30210/96, ставови 157-159, ЕЦХР 2000-11, *Мифсуд против Француске (одлука) [BB]*, бр. 57220/00, став 17, ЕЦХР 2002-8, и *Сирмели против Немачке [BB]*, горе наведено, став 99).

3. Оцена Суда

а) У погледу дужине трајања поступка

85. Суд примећује да захтеви за убрзање поступка упућени председнику Општинског суда, председнику Округног суда, Министарству правде и надзорном одбору Врховног суда, на које указује Држава, сви представљају хијерархијске жалбе, односно, другачије речено, нису ништа више од пуке информације која се доставља вишој инстанци где та виша инстанца има пуну надлежност да своја овлашћења искористи како налази за сходно (видети горе, ставове 67-70). Поред тога, да је неки од тих поступака икада био започет, он би се одвијао искључиво између надзорне инстанце о којој је реч и судије/суда у питању. Сама подносиатељка представке не би била учесница у том поступку већ би, у најбољем случају имала само право да буде обавештена о исходу поступка (видети *mutatis mutandis*, *Хорват против Хрватске*, бр 51585/99, став 47, ЕЦХР 2001-8). Ниједан од тих правних лекова не може се, с тих разлога, сматрати делотворним у смислу члана 35 став 1 Конвенције.

86. Била би неделотворна и одвојена тужба за накнаду штете проузроковане процесним одлагањем (видети горе, ставове 71 и 72). Чак и под претпоставком да је подносиатељка представке могла да добије накнаду за пређашње одлагање, држава није доказала да би тај поступак био ишта бржи од било које “редовне” грађанске парнице која је могла да потраје годинама и да пређе више нивоа надлежности (видети, *mutatis mutandis*, *Мерит против Украјине*, бр. 66561/01, став 59, 30. марта 2004. и *Скордино против Италије (бр. 1)* већ наведен, став 195). Сем тога, из истог разлога, наведеном тужбом очигледно није било могућно убрзати поступак о коме је реч.

87. Коначно, што се тиче тврдње државе да је подносиатељка представке требало да поднесе жалбу суду Србије и Црне Горе, Суд подсећа да је већ констатовао да тај конкретан правни лек није био на располагању до 15. јула 2005. године и да је, сем тога, остао неделотворан до распада државне заједнице Србија и Црна Гора (видети већ наведену пресуду у предмету *Матијашевић против Србије*, ставови 34-37). Суд не налази ниједан једини разлог због кога би у овом

предмету одустао од свог пређашњег закључка и с тих разлога закључује да подносиатељка представке није била у обавези да исцрпе тај жалбени пут.

88. С обзиром на све наведено, Суд закључује да се притужба подносиатељке представке због прекомерне дужине поступка не може прогласити неприхватљивом из разлога неисцрпљености унутрашњих правних лекова по основу члана 35 став 1 Конвенције. С тих разлога, мора се одбацити примедба коју је Држава у том смислу изнела. Суд такође сматра да ова представка није очигледно неоснована у смислу члана 35 став 3 Конвенције и не налази ниједан други основ да је прогласи неприхватљивом. С тих разлога, ова представка мора бити проглашена прихватљивом.

б) У погледу наводне пристрасности

89. Што се тиче додатне притужбе подносиатељке представке у вези са наводном пристрасношћу судије испољеном током парничног поступка, Суд примећује да је тај поступак још увек у току, тако да је ова притужба преурађена и да, као таква, мора бити одбачена из разлога неисцрпљености унутрашњих правних лекова, у складу са чланом 35 ставови 1 и 4 Конвенције.

Б. Суштина предмета

1. Аргументи које су изнеле стране

90. Држава је навела да је побиијани поступак био изузетно сложен и осетљив, с обзиром на здравље подносиатељке представке, као и на правна и чињенична питања о којима се ту радило, као и на то колико је за странке било значајно оно о чему се спор водио.

91. Држава је тврдила да је подносиатељка представке била та која није испунила своју обавезу да Општинском суду достави тачну адресу туженог, што је, са своје стране, довело до кашњења поступка због кога се она жали, и притом је указала на то да је рочиште које је било заказано за 23. децембар 2005. године било одложено на изричити захтев подносиатељке представке (видети горе, ставове 16 и 17).

92. Држава је тврдила да је Општински суд, међутим, поступао према свим предлозима подносиатељке представке и да је учинио све што је било у његовој моћи да утврди тачну адресу туженога. Ипак, тај суд није могао, према унутрашњем праву, да наложи да тужени силом буде доведен пред суд. Он исто тако није могао да одреди "привременог" "заступника" који би поступао у име туженог (видети горе став 60, пре свега члан 84 Закона о парничном поступку из 1977, као и став 61).

93. Коначно, Држава је тврдила да је поступак о коме је овде реч суштински започет 3. новембра 2005. године, када су туженоме први пут прописно уручена одговарајућа писмена, иако је такође навела да је тужена држава ратификовала

Конвенцију 3. марта 2004. године због чега је овај поступак био у надлежности Суда *ratione temporis* за период “нешто мало дужи од две године”.

94. Подносиатељка представке је тврдила да је поступак о коме је реч у току пред првостепеним судом још од 1999. године, упркос акутној природи самог поступка, и да је Држава била дужна да организује свој правосудни систем на начин који би свакоме зајемчио право на правично суђење у разумном року.

95. Сем тога, подносиатељка представке је тврдила да је тачну адресу туженога доставила још у својој првобитној тужби поднетој Општинском суду 11. фебруара 1999. године и да је, поврх тога, пре покретања парничног поступка Центар за социјални рад прописно достављао писмена туженоме управо на ту адресу, као што је то недавно учинио и Општински суд (видети горе, ставове 12, 37 и 38).

96. У сваком случају, од самог почетка тужени је више него јасно стављао до знања да нема намеру да учествује ни у каквом судском поступку и стога је чинио све што је могао како би избегао да прими судски позив/писмена која су му достављана (видети горе, ставове 15, 37 и 50). У таквим околностима, од подносиатељке представке се није могло разумно очекивати да, с времена на време, изнова доставља нову адресу туженога, нити је она била у законској обавези да то учини. Напротив, тужени је дужан да обавести Суд о свакој промени адресе, док је Општински суд, са своје стране, очигледно пропустио да искористи многобројна процесна средства која је имао на располагању да би званично доставио писмена туженоме (видети горе, ставове 60-62).

97. Коначно, подносиатељка представке је истакла да су мере које је предузео Општински суд, а на које се Држава позива првенствено предузете на њено лично инсистирање, или као одговор на предлоге које је изнео њен адвокат. Тужба подносиатељке представке садржала је све податке који су били неопходни да би Општински суд могао делотворно да поступа, а самој подносиатељки представке не може се пребацивати да је одговорна за то што је тужени избегавао да прими писмена или због неактивности српског правосуђа.

2. Релевантна начела

98. Разумност дужине трајања поступка мора се процењивати у светлости околности предмета и имајући на уму критеријуме утврђене јуриспруденцијом Суда, посебно сложеност предмета, понашање подносилаца представке и понашање надлежних органа власти.

99. У предметима који се тичу грађанског статуса, оно што је у том предмету најважније питање за подносиоца представке такође представља значајан разлог и потребно је обратити посебну пажњу с обзиром на могуће последице које дужина поступка може имати, пре свега у погледу уживања права на породични живот (видети, између осталих правних ауторитета, *Лаино против Италије* [ВВ], бр. 335158/96, став 18, ЕЦХП 1999-1).

100. Сем тога, према утврђеној јуриспруденцији Суда, хронична пренатрпаност и заостајање са предметима није ваљано објашњење за прекомерно одлагање поступка (видети предмет *Пробстмајер против Немачке*, пресуда од 1. јула 1997 *Reports* 1997-4, стр. 1138, став 64). Заиста, члан 6 став 1 Конвенције намеће високим странама уговорницама дужност да своје правосудне системе организују на такав начин да сваки њихов суд може да обави све своје обавезе, укључујући ту и обавезу да размотри предмете у разумном року (видети *Портингтон против Грчке*, пресуда од 23. септембра 1998, *Reports* 1998-6, стр. 2633, став 33).

101. Коначно, Суд је захтевао и захтева посебну пажњу у предметима у којима је приватни тужитељ ХИВ позитиван, као и у свим питањима у којима се побијани поступак односи на спор око старатељства над дететом (видети, *mutatis mutandis*, *A и остали против Данске*, пресуда од 8. фебруара 1996, *Reports* 1996-1, став 78 и *Нутинен против Финске*, бр. 32842/96, став 110, ЕЦХРР 2000-8).

3. Период који треба узети у обзир

102. Суд примећује да је поступак у питању започет 11. фебруара 1999. године, када је подносиатељка представке поднела грађанску тужбу Општинском суду. Међутим, период који спада у надлежност овог Суда *ratione temporis* није почео на тај дан, већ 3. марта 2004. године, пошто је Конвенција у Србији ступила на снагу (видети, *mutatis mutandis*, *Фоти и остали против Италије*, пресуда од 10. децембра 1982, серија А бр. 56, стр. 18-19, став 53). Парнични поступак је још увек у току у првом степену. То значи да је он трајао осам година, од чега више од две године и 11 месеци спада у опсег испитивања овог Суда.

103. Суд сем тога примећује да се, како би се утврдила разумност дужине трајања времена о коме је реч, мора посветити пажња стању предмета на дан ратификације (видети, између осталих правних ауторитета, предмет *Стирановски против Пољске*, пресуда од 30. октобра 1998, *Reports* 1998-8) и констатује да је на дан 3. марта 2004. године поступак о коме је реч већ у првом степену трајао око пет година.

4. Оцена Суда

104. Суд пре свега примећује да је побијани поступак укључивао развод брака, вршење родитељских права над дететом и издржавање детета и да је, као такав, био релативно сложен по својој природи.

105. Друго, питања обухваћено тим поступком очигледно су била од посебног значаја за како за подносиатељку представке, тако и за њено дете и зато су домаће власти морале да им посвете посебну пажњу (видети горе, ставове 99 и 101).

106. Треће, подносиатељка представке је сама ХИВ позитивна, што је чињеница која је у најмању руку била позната Центру за социјални рад (који је и сам

државна установа укључена у поступак) и то је захтевало посебну пажњу (видети горе, ставове 33-35 и 101).

107. Четврто, подносиатељка представке је уложила све разумне напоре да убрза поступак и може се сматрати одговорном само за одлагање рочишта које је било предвиђено за 23. децембар 2005. године (видети горе, ставове 16 и 17).

108. Пето, она није жалила труда да достави Општинском суду адресу туженога, чак и упркос томе, што, после започињања поступка, није била ни у каквој законској обавези да то учини (видети горе, ставове 14, 40 и 60, посебно чланове 106, 145 и 148 Закона о парничном поступку из 1977. године, као и ставове 61 и 62).

109. Коначно, Општински суд је доследно пропуштао да искористи процесна средства која су му била на располагању у унутрашњем правном поретку и да туженоме званично достави писмена, што би омогућило наставак поступка о коме је реч. Конкретно, чак и ако претпоставимо да се нису били стекли законски услови за постављање “привременог заступника”, како то тврди Држава, Општински суд је могао и морао да прибегне другим средствима која су му стајала на располагању, укључујући ту, али без ограничења на, стављање судских позива и других писмена упућених туженоме на сопствену огласну таблу (видети став 60, посебно члан 145 Закона о парничном поступку из 1977. године, као и горе, став 62, поред ставова 50 и 61).

110. У светлости критеријума утврђених његовом јуриспруденцијом и имајући на уму околности овог предмета, као и поднеске страна, Суд сматра да дужина поступка због кога је подносиатељка упутила представку, а који је још у току, није испунила захтев у погледу разумног рока.

111. С тих разлога, дошло је до кршења члана 6. став 1. Конвенције.

2. НАВОДНО КРШЕЊЕ ЧЛАНА 8 КОНВЕНЦИЈЕ

112. На основу члана 8 Конвенције, подносиатељка представке се жалила да је одлагање у парничном поступку значило да она око осам година није могла да види своје дете, нити да оствари иједно своје родитељско право.

113. Поред тога, на основу члана 6 став 1 Конвенције подносиатељка представке се жалила на то што тужена држава није извршила привремену меру за приступ (детету) од 23. јула 1999. године.

114. Члан 8, у делу који је битан за овај предмет, гласи како следи:

- “1. Свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота,...
2. Јавне власти неће се мешати у вршење овог права сем ако то није у складу са законом и неопходно у демократском друштву ... у интересу заштите здравља или морала, или ради заштите права и слобода других”.

115. Будући да има право да да правну карактеристику чињеничном аспекту сваког предмета који има пред собом, Суд сматра да притужба коју је подносиатељка представке изнела по основу члана 6 став 1 такође треба да буде испитана са становишта члана 8 Конвенције (видети *Агденис против Турске*, бр. 25165/94, став 88, 31. мај 2005. и *Хоканен против Финске*, пресуда од 23. септембра 1994, ставови 50-52, серија А, бр. 299-А).

А. Прихватљивост

116. И Држава и подносиатељка представке ослонили су се на аргументе који су већ сажети горе, у ставовима 78 и 79.

117. Поред тога, Држава је навела да је подносиатељка представке пропустила да упути жалбу по основу материјалног права (*“ревизија”* или да, због неспровођења привременог налога за приступ поднесе кривичну пријаву на основу чланова 134 став 1, 191 став 2 и 340 Кривичног законика (видети горе, ставове 63 и 73-75).

118. Подносиатељка представке је навела да није било никакве чињеничне нити правне основе за тврдњу да је почињено и једно кривично дело на које се влада позвала и да је, сем тога, жалбу по основу повреде материјалног права било могућно уложити само на коначну судску пресуду, да је таква пресуда донета.

119. Суд примећује да заиста није донета правоснажна пресуда у другом степену против које би формално било могућно уложити жалбу по основу материјалног права. Сем тога, кривична пријава, мада је могућна, такође би била неделотворна: не би, дакле, била ишта бржа од ма које друге *“редовне”* кривичне ствари која је могла да потраје неколико година и да пређе неколико инстанци. Коначно, сама држава није понудила никакав доказ за супротну тврдњу. Самим тим, и жалба по основу материјалног права и кривична пријава биле су правни лекови који нису морали да буду исцрпљени у смислу члана 35 став 1 Конвенције.

120. Што се тиче осталих аргумената у вези са прихватљивошћу, који су већ описани горе у ставовима 78 и 79, Суд их је размотрио, али је поново дошао до истих оних закључака какви су описани у ставовима 85-88 горе.

121. Суд зато оцењује да притужбе подносиатељке представке по основу члана 8, у вези са неизвршење привремене мере за приступ (детету), као и у вези са дужином грађанскоправног поступка, нису очигледно неосноване у смислу члана 35 став 3 Конвенције. Суд сем тога оцењује да оне нису неприхватљиве ни по једном другом основу. Зато морају бити проглашене прихватљивима.

А. Суштина предмета

1. Аргументи које су изнеле стране

а) У погледу неизвршења привремене мере за приступ

122. Држава је навела да морају бити узети у обзир најбољи интереси и мишљење С.М, да је С.М. провела последњих осам година живота само са оцем и да обавеза поновног спајања родитеља и детета није апсолутна, што значи да интереси детета могу надјачати захтев родитеља за приступ детету и/или за вршење родитељских права.

123. Држава је подсетила да свака принуда у овој области мора бити ограничена, будући да треба пажљиво размотрити интересе и права свих заинтересованих страна.

124. Држава је сем тога приметила да је Општински суд предузео све разумне кораке који су му стајали на располагању како би омогућио спровођење привремене мере за приступ о коме је реч, чак и ако је 23. октобра 2001. године адвокат подносио представку повукао њен захтев за извршење те мере.

125. Коначно, Држава је истакла да је 15. јуна 2006. године Општински суд доделио подносиоци представку привремено вршење родитељских права над С.М. и да је наложио туженоме да преда дете, до доношења коначне одлуке у парничном поступку који је био у току.

126. Подносиоци представке је навела да привремена мера за приступ није спроведен због тога што је тужени отворено одбио да јој се повинује и годинама после тога успешно је избегавао да му се прописно уруче писмена.

127. Подносиоци представке је додала да су за све то време власти Србије пропустиле да изврше своју обавезу и лоцирају боравиште туженога, или да примене било коју меру принуде у циљу извршења налога о коме је реч.

128. Коначно, подносиоци представке је нагласила да је Држава имала обавезу да је поново споји са С.М. и да је сам протек времена могао да нанесе непоправљиве последице и њој и њеном детету.

б) У погледу дужине трајања грађанскоправног поступка

129. И Држава и подносиоци представке ослонили су се на аргументе који су већ наведени горе, у ставовима 90-97.

2. Релевантна начела

130. Суд примећује да узајамно уживање родитеља и детета у међусобном контакту представља суштински елемент “породичног живота” у смислу члана 8 Конвенције (видети, између осталих правних ауторитета, предмет *Монори против Румуније и Мађарске*, бр. 71099/01, став 70, 5. април 2005.).

131. Сем тога, иако је је примарни циљ члана 8 заштита појединца од произвољне акције јавних власти, поред тога постоје и позитивне обавезе које су инхерентне делотворном “поштовању” породичног живота. И у једном и у

другом контексту, мора се посветити пажња правичној равнотежи коју ваља успоставити између конкурентних интереса појединца и заједнице у целини; и у једном и у другом контексту Држава ужива извесно унутрашње поље слободне процене (видети предмет *Киган против Ирске*, пресуда од 26. маја 1994, серија А, бр. 290, стр. 19, став 49).

132. Што се тиче обавезе Државе да примени позитивне мере, Суд сматра да члан 8 за родитеље обухвата право на то да буду предузети кораци како би се они поново спојили са својом децом и обавезу националних власти да омогуће таква поновна спајања (видети, између осталих правних ауторитета, *Ињаколо-Зениде против Румуније*, бр. 31679/96, став 94, ЕЦХР 2000-1; *Нутинен против Финске*, бр. 32842/96, став 127, ЕЦХР 2000-8; *Иглесиас Хил и А.У.И. против Шпаније*, бр. 56673/00, став 49, ЕЦХР 2003-5).

133. У предметима који се тичу извршења одлука у области породичног права, Суд је непрестано утврђивао да је одлучујуће то да ли су националне власти предузеле све неопходне кораке да би омогућиле извршење онако како се то разумно могло захтевати у посебним околностима сваког предмета (видети, *tutatis mutandis*, *Хоканен против Финске*, горе наведена пресуда, став 58; *Ињаколо-Зениде*, наведено, став 96; *Нутинен против Финске*, наведено, став 128; *Силвестер против Аустрије*, бр. 36812/97 и 40104/98, став 59, 24. април 2003).

134. У том контексту, примереност неке мере треба процењивати са становишта брзине њене примене, будући да проток времена може нанети непоправљиве последице односима између детета и родитеља са којим то дете не живи у заједници (видети горе наведени предмет *Ињаколо-Зениде*, став 102).

135. Коначно, Суд сматра да упркос томе што мере принуде према деци нису пожељне у овој осетљивој области, не може бити потпуно искључена примена санкција у случају незаконитог понашања родитеља са којим деца живе (видети горе наведени предмет *Ињаколо-Зениде*, став 106).

3. Оцена Суда

136. Суд примећује да постоји општа сагласност око тога да веза између подносиоце представке и њеног детета спада у домен “породичног живота” у смислу члана 8. Конвенције (видети горе, став 130).

а) У погледу неизвршења привремене мере за приступ

137. Суд примећује да су покушаји да се спроведе привремена мера за приступ од 23. јула 1999. године очигледно настављени после 23. октобра 2001. године и да је, сем тога, та мера постала привремено ирелевантна између 15. јуна 2006. и 13. новембра 2006. године, то јест за време када је накнадно донета мера за привремено вршење родитељских права (видети горе, ставове 25-32, 50 и 54) била на снази.

138. Суд је такође приметио да је, чак и поред тога што је адвокат подносио представке повукао њен захтев за извршење од 8. новембра 1999. године, подносио представку 19. фебруара 2001. године поднела још један захтев у истом смислу, као и да је после тога учињено неколико покушаја за извршење привремене мере за приступ (видети горе, ставове 27-31).

139. С обзиром на све то и имајући на уму да је до ратификације протекло више од четири године током којих није спроведено извршење, мора се утврдити да ли је током потоње две године и два месеца неизвршења пре 15. јуна 2006. године такође учињен пропуст у погледу поштовања породичног живота подносио представке, као и да ли је такав пропуст био учињен у време које је протекло од 13. новембра 2006. године, пошто оба периода спадају у надлежност Суда *ratione temporis*.

140. У том контексту, Суд примећује да је од 3. марта 2004. године до 15. јуна 2006. године Општински суд у неколико наврата покушао да спроведе извршење, али се ниједном нико није нашао на адреси туженога. Међутим, ниједан такав покушај да се спроведе извршење није учињен после 13. новембра 2006. године.

141. Сем тога, за све време периода о коме је реч, Општински суд није ниједном искористио расположива унутрашња процесна средства да би туженоме формално доставио писмена (видети ставове 60, пре свега члан 145 Закона о парничном поступку из 1977. године и 62, горе, као и ставове 60 и 61), већ се уместо тога задовољавао тиме да повремено наложи подносио представке да му достави адресу туженога, иако она очигледно није била ни у каквој законској обавези да то учини (видети горе ставове 32 и 60, посебно чланове 145 и 148 Закона о парничном поступку из 1977. године, као и став 61).

142. Коначно, упркос доследним настојањима туженога да избегне учешће у било каквом поступку (видети горе, ставове 15, 37 и 50), изгледа да Општински суд није чак ни размотрио могућност да прибегне принуди у складу са одговарајућим правилима извршног поступка (видети горе, ставове 29 и 65).

143. Имајући на уму све околности предмета, укључујући ту проток времена, најбоље интересе С. М, критеријуме које је успоставио сопственом јуриспруденцијом и поднеске страна, Суд, без обзира на унутрашње поље слободног одлучивања Државе, закључује да власти Србије нису предузеле примерене и делотворне напоре за извршење привременог налога о приступу од 23. јула 1999. године.

144. С тих разлога прекршено је право подносио представке на поштовање њеног породичног живота и дошло је до повреде члана 8. Конвенције.

б) У погледу дужине трајања грађанскоправног поступка

145. Суд је размотрио аргументе које су изнеле обе стране и који су описани горе, у ставовима 90-97, као и све релевантне чињенице, и поново је дошао до истих закључака какви су већ описани горе, у ставовима 104-110.

146. С обзиром на изузетне околности овог предмета, посебно на то колико је он важан за подносиоца представке, и шта јој значи, на понашање власти Србије и, заиста, на разлику у природи интереса заштићених чланом 6 став 1 и чланом 8 Конвенције (видети *mutatis mutandis*, *Макмајкл против Уједињеног Краљевства*, пресуда од 24. фебруара 1995, серија А бр 307-Б, став 91 и *Х. Н. против Пољске*, бр. 7710/01, 13. септембар 2005), Суд налази да дужина побијаног грађанскоправног поступка, сама по себи, представља засебно кршење члана 8. Конвенције.

3. НАВОДНО КРШЕЊЕ ЧЛАНА 13 КОНВЕНЦИЈЕ

147. На основу члана 13 Конвенције, подносиоца представке се жалила да нема на располагању ниједан унутрашњи делотворан правни лек како би убрзала парнични поступак о коме је реч. Члан 13 гласи како следи:

“Свако коме су повређена права и слободе предвиђени у овој Конвенцији има право на делотворан правни лек пред националним властима, без обзира јесу ли повреду извршила лица која су поступала у службеном својству”.

А. Прихватљивост

148. Суд примећује да се овом притужбом отварају фактичка и правна питања према Конвенцији, за чије је решавање потребно разматрање суштине предмета. Суд такође сматра да ова тужба није очигледно неоснована у смислу члана 35 став 3 Конвенције, као и да се не може прогласити неприхватљивом ни по једном другом основу. Она стога мора бити проглашена прихватљивом.

Б. Суштина предмета

1. Аргументи које су изнеле обе стране

149. Држава је оспорила тврдњу подносиоца представке и у том оспоравању се ослонила на своје аргументе који су описани горе, у ставу 78.

150. Подносиоца представке није у овом погледу изнела никакве додатне коментаре.

2. Релевантна начела

151. Суд примећује да члан 13 јемчи делотворан правни лек пред националним властима против наведеног кршења свих права и слобода зајемчених Конвенцијом, укључујући ту и право на расправу у разумном року на основу члана 6 став 1 (видети, између осталог, већ наведени предмет *Кудла против Пољске*, став 156).

152. Суд сем тога подсећа да је правни лек у погледу дужине поступка “делотворан” ако се може применити или за убрзање поступка пред судовима пред којима се о том предмету одлучује, или за то да парничару пружи адекватно правно задовољење за кашњења која су се већ догодила (видети горе наведени предмет *Сирмели против Немачке [BB]*, став 99).

153. Коначно, суд наглашава да је савршено неспорно да је, у апсолутном смислу, најбоље решење превенција, као и у многим другим областима. Ако је правосудни систем мањкав у погледу захтева за разумни рок из члана 6 став 1 Конвенције, најделотворније решење је правни лек чији је циљ убрзање поступка, како би се спречило да тај поступак постане прекомерно дуг. Такав правни лек има неспорну предност над правним леком који пружа само компензацију, будући да он истовремено спречава и закључак о сукцесивним повредама у вези са истим поступком и не поправља само штету нанету кршењем права *a posteriori*, како то чини компензаторни правни лек. Неке државе су у потпуности схватиле ситуацију што се огледа у томе да су изабрале да комбинују два типа правних лекова, један који је смишљен ради убрзања поступка, и други који је смишљен ради обезбеђивања надокнаде (видети горе наведени предмет *Скордино*, ставове 183 и 184, *Кочарела против Италије [BB]*, бр. 64886/01, ставови 74 и 77 ЕЦХР 2006 и горе наведени *Фирмели против Немачке [BB]*, став 100).

3. Оцена суда

154. Суд примећује да је Држава већ у свом претходном приговору сугерисала да су постојали правни лекови које је подносиатељка представке могла да примени у погледу дужине трајања поступка према члану 6 став 1 и примећује, такође, да ти аргументи државе, у мери у којој се ослањају на исте разлоге који су наведени у одговору на притужбу у вези са кршењем члана 13, морају баш као и приговор Државе, бити одбачени по основу већ описаном горе, у ставовима 85-87.

155. С тих разлога, Суд закључује да је прекршен члан 13 заједно са чланом 6 став 1 Конвенције због тога што није постојао делотворан правни лек у унутрашњем законодавству за притужбе подносиатељке представке у вези са дужином трајања њене грађанске парнице.

4. НАВОДНО КРШЕЊЕ ЧЛАНА 14 КОНВЕНЦИЈЕ

156. Коначно, подносиатељка представке се жалила да је претрпела кршење својих права зајемчених чланом 6 став 1 и чланом 8 Конвенције, како је то горе већ описано, искључиво по основу тога што је ХИВ позитивна. Износећи ту притужбу она се позвала на члан 14, који гласи како следи:

“Уживање права и слобода предвиђених у овој Конвенцији обезбеђује се без дискриминације по било ком основу, као што су пол, раса, боја коже, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, национално или социјално

порекло, веза са неком националном мањином, имовно стање, рођење или други статус”.

157. Држава је оспорила те наводе подносиоце представке и нагласила је да Општински суд чак није ни био свестан чињенице да је подносиоца представке ХИВ позитивна, све док није била достављена представка у овом предмету.

158. Подносиоца представке је тврдила да је судија која је прва председавала у њеном предмету знала за ову чињеницу за све време трајања поступка, иако је то морала да буде поверљива информација, као и да је то такође могло утицати на чињеницу да јој није досуђено привремено вршење родитељских права још на самом почетку. Што се тиче друге председнице судског већа, која је доцније именована, подносиоца представке је признала да је та судија, у суштини, обавештена о том податку тек пошто је достављена представка у овом предмету.

159. Са становишта чињеница у овом предмету и без обзира на то да ли су и, ако јесу, када су две председавајуће судије сазнале за то да је подносиоца представке ХИВ позитивна, Суд сматра да расположиви докази нису довољни да би он на основу њих закључио како је подносиоца представке заиста била дискриминисана по основу свог здравља. Из тога следи да је ова притужба очигледно неоснована и да она мора бити одбачена у складу са чланом 35 ставови 3 и 4 Конвенције.

5. ПРИМЕНА ЧЛАНА 41 КОНВЕНЦИЈЕ

160. Члан 41 Конвенције гласи како следи:

“Када Суд утврди прекршај Конвенције или Протокола уз њу, а унутрашње право високе стране уговорнице у питању омогућава само делимичну одштету, Суд ће, ако је то потребно, пружити правично задовољење оштећеној странци.”

А. Штета

161. Подносиоца представке је првобитно тражила одштету од 30.000 евра (ЕУР) на име нематеријалне штете коју је претрпела, да би доцније повећала тај захтев на по један милион евра за сваку годину кашњења у поступку.

162. Држава је тај захтев оспорила. Држава је, међутим, додала да уколико Суд утврди да је Конвенција прекршена, већ сам тај закључак треба да представља примерено правично задовољење или да, алтернативно, свака финансијска надокнада која буде евентуално досуђена треба да буде у складу са праксом Суда у другим сличним предметима.

163. Суд сматра да је подносиоца представке претрпела знатну нематеријалну штету услед кршења права зајемчених Конвенцијом, па због тог разлога само констатовање повреде Конвенције очигледно не би могло да представља довољно правично задовољење у смислу члана 41.

164. Оспорено понашање правосуђа тужене државе морало је, пре свега, представљати стални извор узнемирености за подносиоце представке која је последњи пут видела своје дете 1998. године, пре око осам година.

165. Имајући на уму све што је горе наведено, износе досуђене у упоредивим предметима (видети, *mutatis mutandis*, *Ињаколо-Зениде*, наведено горе, став 117) и пресуђујући на основу правичности, како то налаже члан 41, Суд досуђује подносиоце представке 15.000 евра по овом основу.

166. Коначно, Суд наглашава да су се, према члану 46 Конвенције, високе стране уговорнице обавезале да ће се повинovati правоснажним пресудама Суда у сваком предмету у коме учествују као странке, а да извршење пресуда надгледа Комитет министара. Из тога, између осталог следи да пресуда у којој Суд утврди да је дошло до кршења Конвенције намеће туженој држави правну обавезу не само да исплати досуђени износ на име правичног задовољења, већ и да изабере, под надзором Комитета министара, опште и/или, ако је то примерено, појединачне мере које треба да буду усвојене у њеном унутрашњем правном поретку како би се окончало кршење које је Суд утврдио и како би се, колико је год то могуће, исправиле последице тог кршења (видети предмет *Скоцари и Ђунта против Италије [ВВ]*, бр. 39221/98 и 41963/98, став 249, ЕЦХР 2000-8). Држава ће стога, одговарајућим средствима, извршити привремену меру за приступ од 23. јула 1999. године, и привести крају, с посебном пажњом, грађанскоправни поступак који је у току (видети, *mutatis mutandis*, *Муљевић против Хрватске*, бр. 39299/02, став 91, 16. новембар 2006).

Б. Судски и остали трошкови

167. Подносиоца представке је такође захтевала да јој се исплати 2.590 евра на име судских и осталих трошкова које је поднела пред домаћим судовима и 6.300 евра на име судских и осталих трошкова пред Судом. Поднела је детаљни обрачун свих трошкова, по ставкама.

168. Држава је оспорила тај захтев, али је препустила Суду да по сопственом нахођењу донесе одлуку ако закључи да је било прекршено и једно право зајемчено Конвенцијом.

169. Према јуриспруденцији Суда, подносиоца представке има право на надокнаду судских и осталих трошкова само у мери у којој је доказано да су ти трошкови стварно и нужно поднети и да су разумни у погледу износа (видети, на пример, *Јатридис против Грчке* (правично задовољење) [ВВ], бр. 31107/96, став 54, ЕЦХР 2000-11).

170. У овом случају, Суд сматра да су износи које тражи подносиоца представке прекомерни. обративши пажњу на све информације које поседује и на наведене критеријуме, Суд, међутим, сматра да је разумно да подносиоца представке досуди износ од 1.350 евра за трошкове које је сносила пред домаћим судским органима, посебно оне које је сносила у настојању да убрза

поступак због кога се жалила (видети, *mutatis mutandis*, *Ле Конт, Ван Левен и Де Мејер против Белгије*, пресуда од 18. октобра 1982. (члан 50), серија А бр. 54, став 17; видети, такође, *argumentum a contrario*, *О'Рајли и остали против Ирске*, бр. 54725/00, став 44, 29. јул 2004) и још 3.000 евра на име трошкова које је сносила у поступку пред овим Судом.

В. Затезна камата

171. Суд сматра да је примерено да затезна камата буде заснована на најнижој каматној стопи Европске централе банке уз додатак од три процентна поена.

С ТИХ РАЗЛОГА, СУД ЈЕДНОГЛАСНО

1. *Проглашава* тужбе по основу члана 6 став 1 (у вези са дужином грађанскоправног поступка), члана 8 и члана 13 Конвенције прихватљивима, а остатак представке неприхватљивим;

2. *Сматра* да је дошло до повреде чланова 6 став 1 и 8 Конвенције у погледу трајања грађанскоправног поступка;

3. *Сматра* да је дошло до кршења члана 8 Конвенције у погледу неизвршења привременог налога за приступ;

4. *Сматра* да је дошло до повреде члана 13 Конвенције;

5. *Сматра*

а) да тужена Држава треба да плати подносиоци представке, у року од три месеца од дана када ова пресуда постане правоснажна, у складу са чланом 44 став 2 Конвенције, 15.000 ЕУР (петнаест хиљада евра) на име нематеријалне штете и укупно 4.350 ЕУР (четири хиљаде три стотине и педесет евра) на име трошкова, с тим што те износе треба претворити у националну валуту тужене државе по курсу који се примењује на дан намирења, уз додатак средстава за сваки порез који би могао бити зарачунат,

б) да се од протекла наведеног рока од три месеца до намирења, на наведени износ плаћа обична камата по стопи која је једнака најнижој кредитној стопи Европске централне банке током периода неплаћања, увећаној за три процентна поена;

6. *Одбацује* остатак захтева подносиоци представке за правично задовољење.

Сачињено на енглеском језику и отправљено у писменом виду на дан 13. марта 2007. године у складу са правилом 77 ставови 2 и 3 Пословника Суда.

Ф. Еленс-Пасос
Заменик секретара Већа

Ф. Тилкенс
Председник Већа